

ВІДНОСИНИ СОЦІАЛЬНІ — соціологічна категорія, що в узагальнено-абстрактному вигляді відбиває усталений, тривалий спосіб системно-упорядкованої взаємодії людей як соціальних суб'єктів. У конкретно-істор. аспекті вона означає зумовлений різнобіч. чинниками життя та рівнем розвитку суспільства (соціуму) певний спосіб, або форму взаємодії людей (індивідів, груп, спільнот) за їх соц. ознаками — сусп. положенням, статусами, позиціями, ролями, характером діяльності. Оскільки В. с. у концентров. формі поєднують у собі суб'єктивні (суб'єктні) і об'єктивні чинники людського буття, вони, по-перше, визначають суттєві характеристики суспільства в цілому та окремих його складових, утворюють його зміст і є вирішальними у діяльності та поведінці людей; по-друге, мають складну ієрархічно-рівневу будову — від взаємодії великих груп і спільнот до взаємодії індивідів.

До поч. 90-х рр. минулого століття у вітчизн. наук. та соц.-політ. обігу превалювало дещо ін. поняття — сусп. відносини. Вони визначались як сукупність сусп. зв'язків, що існують між різними соц. групами, класами, націями у процесі їх екон., соц., політ. та культур. життєдіяльності; мали детермінуючий характер стосовно всіх ін. сфер та сторін сусп. життя; поділялися на первинні (матеріал., базисні) та вторинні (ідеол., надбудовні); їх суб'єкт мав надіндивідуал., соціоцентрич. характер, оскільки людина вважалася лише представником того чи ін. класу без врахування притаманних їй специфічно-особистісних властивостей. Хоча таке тлумачення має певний наук. і конструктив. сенс, воно є обмеженим щодо виявлення повної і адекват. картини прояву та функціонування В. с. саме як різноманіт. і багаторівневої характеристики реал. взаємодій людей. Наук. розробки різних шкіл і напрямів розвитку соціології нині дають підстави як для визначення більш повною мірою теор.-метод. засад наук. осмислення реал. взаємодій людей у процесі функціонування і розвитку суспільства, так і для упорядкування й узагальнення набутих соціол. знань стосовно сутності, змісту та різновидів В. с. Чималу роль у цьому відношенні відіграли такі соціол. школи і течії, як класична формалізов. соціол. теорія міжлюдської взаємодії (Г. Зіммер, Л. Гумплович, Ф. Тьонніс); соц. антропологія (К. Леві-Стросс, Б. Маліновські, А. Редкліфф-Браун); різні школи соц. психології (Г. Тард, Г. Лебон, І. Гоффман); структур. функціоналізм і теорія соц. дії (Т. Парсонс, Р. Мертон); символіч. інтеракціонізм і теорія комунікатив. дії (Д. Мід, Ю. Габермас); теорія соц. обміну (Дж. Гоманс) тощо.

Укр. соціол. та суспільствознавча думка щодо визначення поняття «В. с.» розвивалася переважно двома

шляхами: з одного боку, до уваги бралися передусім соц. чинники сусп. макрорівня і, таким чином, осмислювалася сутність сусп. відносин, їх роль в істор. процесі (М. Драгоманов, С. Подолинський, М. Зіберт, П. Грабовський, І. Франко, М. Туган-Барановський); з ін., — робився акцент на індивідуально-особистісних чинниках людських взаємодій, розвивалося і поглиблювалося поняття формалізов. соц. зв'язків як сходинки до експлікації поняття «В. с.» (С. Дністрянський, А. Звоницька). Проміжну позицію у визначенні В. с. займали М. Ковалевський, М. Костомаров, М. Грушевський.

Нині у світ. соціол. науці переважає думка, що у конституюванні В. с. провідну інтегруючу роль відіграють суб'єкти соц. взаємодії — групи, спільноти, особистості, які продукують, розвивають, збагачують, трансформують і втілюють у собі всю різноманітність проявів тієї (притаманної їм взаємодії) суттєвої властивості, котра отримала назву соціальність. В. с. у життєдіяльності суспільства не існують як чиста соціальність, оскільки вони виникають, функціонують і розвиваються у певному предмет. полі цієї життєдіяльності, з приводу освоєння тих чи ін. сторін природ. або людського світу. Завжди залишаючись формою міжсуб'єкт. взаємодії людей, В. с. водночас реально існують на підставі окремих видів певної діяльності, за предмет. змістом якої виділяють соц.-екон., соц.-політ., соц.-правові, соц.-культурні, соц.-реліг., соц.-етнічні та ін. відносини. На відміну від надособистісного характеру макросуб'єкта, його двоїстості (суспільство-клас, суспільство-нація чи народність) у детермініст. концепції сусп. відносин, за сучас. тлумаченням, В. с. виступають як багаторівневі відносини залежно від соц. масштабу їх суб'єкта (зокрема суб'єкт-суспільство; суб'єкт-велика група, клас, нація; суб'єкт-мала контактна група; суб'єкт-індивід). Найтиповішою для В. с. є трирівнева структура: сусп. відносини, групові відносини, міжіндивідні або міжособистісні відносини. Однак реал. диференціація суспільства є більш подрібненою й багатогранною, тому трирівневність є лише приблизною й відносною його характеристикою. Розрізняють також міжгрупові (міжкласові), внутрішньогрупові (внутрішньокласові), соц.-статусні, соц.-профес., соц.-етнічні та ін. відносини як на сусп., так і на груповому, а також міжособистісному рівнях. Характер В. с. значною мірою залежить від соц. масштабу (рівня) їх суб'єкта: чим нижчий рівень соц. групи, менший її обсяг, простіша організац. структура, тим більш притаманні їй В. с. піддаються свідомій і цілеспрямованій регуляції (саморегуляції) з боку їх безпосеред. суб'єкту; чим вищий соц. масштаб, ширший соц. простір групи, тим менше вона піддається свідомій

регуляції і тим більш непередбаченим є вектор її дії на ті чи ін. сторони життєдіяльності окремих груп чи суспільства в цілому. Зазначена закономірність не вичерпує умов і характеру адекватності В. с. свідомості і намірам їх суб'єктів. Рушій. силою В. с. є не свідомість, розум та рац. мислення їх суб'єктів, а соц. інтереси людей, які далеко не завжди узгоджуються з

імперативами логіки і здорового глузду. Оскільки саме ці інтереси втілюються у В. с. і вектор їх узагальнення далеко не завжди відповідає очікуванням, думкам і прагненням тих чи ін. груп людей, їх еліт і лідерів, об'єктив. і визначал. характер цих відносин варто завжди враховувати при розробці або виборі різних політ. стратегій і реформац. заходів.

Є. І. Суїменко

Бібліографічний опис:

Відносини соціальні / Є. І. Суїменко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34397>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).